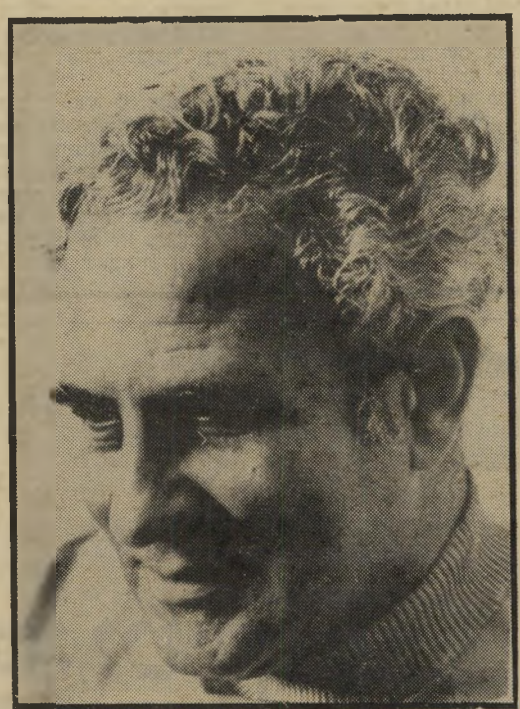

מתרשם

הסופר שקרא לפועלי נמלי אשדוד לצאת ל"מהפכת תרבות" כתב:
...מצד אחד סטודנטים שחושבים על הכל הם צריכים להחליט
בעצמם ומצד אחד מארוקנים מסריחים... קולותיהם הצווחניים של
הנוסעים וזיעת הגופות המזוהמים, וריחות שהם פולטים, הבצלים
והשומים... לא ראה משה אלא פנים שחורים... פרצוף שאינך רוצה
להתקרב אליו כדי חמישה מטרים... את העיניים הבולטות..."

הברטוב, הרע והמכוער

ב. יד שחורה ושיניים צהובות
בסיפור החשבון והנפש שראה אור ב-1953, והתיימר להציג הצגה אופנתית, חיצונית ושושופה, את לבטיו של דור תש"ח, וזאת מבלי לעורר כעס כלשהו מטעם המגמות השלטוניות-ריכוזיות של אותה עת.
החשבון והנפש אוצר בקיבוץ כמה מפניגי הסיפורת הגזענית, שביכולת הצגתם הסיפורתית מגיע ברטוב למי צוי, שבארצות מסוימות היה זוכה עבורן לפני כמה עשרות שנים בכיבודים רבים.
אחד מגיבורי ברטוב, השב מיואש, באורח-חיובי, מי מלחמת-השיחרור, ומעלה החוצה את הגיגיו משוחח עם אביו: ...ואתה לך נהל מדינה! — התונה ברוך תנועת-יאוש כידו האדומה — אני לא יודע לאן נגיע: מצד אחד סטודנטים שחושבים שעל הכול הם צריכים להחליט בעצמם ומצד אחד מארוקנים מסריחים.
איך אתה מעז לדבר על יוצאי צפון-אפריקה, נהרתח האב, על אנשים שאתה מקרבם. אבא, כל הכבוד לרגש הציוני שלך, אמר נעמן, אבל אינני יודע מה היית אומר אינני ניתן לך לנהל גודל של כרנשים כאלה.
לא טוב, לא טוב, נאנח האב... (203-4).
מקטע זה ניתן ללמוד, בין השאר, כי המילחמה מאחורי דת את העם הזה והסיפורת מפצלת אותו. ו"ציונות" זה לקרוא למארוקנים, יוצאי צפון-אפריקה, ו"דור ה"מייסדים" (הציוני) לא נתנסה בחווייה, לנהל גודל של ברנשים כאלה...
בניגוד לזרם קיים בסיפורת העברית, המתמסר ברובו לתיאורים גזעניים של ערבים, הרי סיפרו זה של ברטוב עוסק בתיאורים גזעניים של יהודים שלא נולדו ביערות פולין או בערבות אוקראינה.
החיים מתאכזרים לאחד מגיבוריו של ברטוב, והוא נאלץ לנסוע באוטובוס, החושף את דיוקנו של הסופר כגזען צעיר: ...יורד בקו ארבעים-ואחת לשכונת בית-יצחק, רק לעיתים רחוקות יורד בקו זה, ששם ניתן לו בעיר "אורינט אקספרס" על שום שמרוכבים בו הנוסעים בני עדות-המזרח. המבונות היתה צרה, לחוקת-צבע ומגורדת מבכנים ומחוי, קפיצה לאים... אם נתייחס בסלחנות-יתרמה להומור המאקאברי" (כמעט נתפתיתי לכתוב — הומור-ישחור) של ברטוב, הוא ממשיך ומתאר את אלה שעל שם כונה קהילת-האוטובוס בכינוי "אורינט אקספרס": ...אל נותר בחלקו של האוטובוס מקום מועט פנוי מבניה-האדם, כאו קולותיהם הצווחניים של הנוסעים וזיעת הגופות המזוהמים, וריחות שהם פולטים, הבצלים והשומים, דחקו מפניהם כל שורת של אוויר צח. משה עצר את נשימתו ודיכא את רגש הבחילה שניתקף... ונשאלת הישאלה האם תיאר זה הוא מקורי, ופריעטו של הנוד ברטוב, או שמא פליגיאט הלכות מתוך פירסום כלשהו מעשה ידי אחד כתבליבו של גבלס הגרמני, שבסיגנון זהה תיאר את ה"יהודונים" המסריחים ומדיפי ריח השום. ומתוך התמונה הקבוצתית עם אשכנזי, פונה אל גיבורו של ברטוב אחד מנוסעי "האורינט-אקספרס": ...לא מכיר אותי? אמר הפרצוף. מכל הווייתו לא ראה משה אלא פנים שחורים, שעל לחייהם פשה זקן-כר-שבועי. יורד היה מן הלחיים השקרי

חנוך ברטוב

חי שגא יהיו משוקעים בתיאור-היסוד של גופו, כמו בסרטים מגנטיים, חיי הדורות שקדמו לו... ובהקשר זה הובילה אותו לשונו לקרוא ה"מהפכה" והוא קבע: ...הגיון-הציונות היה הגיון המהפכה, בה, שבשרשיה היתה שלילה מוחלטת של כל מה שמכניסים היום תחת חופת "הרציפות" ו"ההמשך"... ורציפות בלתי-מבוקרת כינס ברטוב מתחת לגג מילולי אחד את ה"מהפכה" ה"רציפות" ו"ההמשך".
לקראת סיום דבריו באותה ועידה, היה לברטוב להעיר הערות על הלשון וההווי של אותם פועלי אשדוד, שלהם הציע "מהפכות-תרבותית": ...נניח לנפשה את סיפ רותנו העלובה ונכית סביבנו. רק עיוור לא יראה איך כובשת אומה שלימה את הלשון העברית. לא רק ולא כעיקר בסוד חכמים ונכחי נים, כי אם דווקא זו העברית המבוזה, שר החוב, של הצבא, בתי-המישפט, עיתוני הערב, להגייה-שכנות...
ייתכן שאומה שלמה כובשת את הלשון העברית, כמאמר ברטוב. וכאשר הוא טוען מעל בימת ועידת הסופרים על "העברית המבוזה" הרי אם קיים סופר, הכותב בעברית, אשר ביהו שפה זו, הוא אחד. חנוך ברטוב!

א. "העיברית המבוזה"
כאשר חש היו"ר מאו, במחצית שנות השישים, בניצני הגיון שהביאה הביורוקרטיה על סיון-העמית, הכריז על "מהפכת-תרבות", באמצעותה ניסה לטהר את ארצו מנגעים אלה. בישראל, כאשר סופרים שאיבדו את התיקוה להערכה מגייסים את התמימים למאבק לא תמים, הם קוראים למאבקם "מהפכת-תרבות".
בשבוע שעבר נפגשו כמה סופרים, ובראשם חנוך ברטוב, עם פועלי נמל אשדוד, במיסגרת המאמץ המואץ שהחל ב"כנס בית-השיטה". במהלך הפגישה פנה ברטוב בקריאה נרגשת לפועלי אשדוד, וביקשם להטות כתף ל"מהפכת-תרבות" שבמהלכה יושבו למדינה ערכי-היסוד שלה.
חנוך ברטוב אינו סופר צעיר החולם למען כינונה של חברה מתוקנת בישראל. אומנם בפסח 1972, במהלך ועידת אגודת-הסופרים, כאשר הטיח בו מבקר צעיר, כי הוא וחבריו, בניידורו, איבדו את זכות-הדיבור שלהם בענייני מוסר חברתי ותרבותי, בשל היותם מוזנים מכל הטוב שיש ביכולת שילטון להעניק לסופרים. ברטוב לא נותר חייב, והציג עצמו כמורד ונוג'ונפורמיסט ולא כאיש-מימסד, הוא התעלם משיבתו בגופים ציבוריים רבים, ומכהונת נספח-התרבות* שמילא בלונדון, הוא הטיח לעבר אותו מבקר מטח של כינויים לא-פרלמנטריים, שבמהלכם, שגתה לשונו הלא-מימסדית, ובישרה, כי תיקים שונים גלויים בפניו".
ברטוב שלחם בבריגדה היהודית במלחמת-העולם ה-2, נחשב כאחד מדוברי העיקריים של דור סופרי תש"ח, ומכהן זה שנים בין בכירי עסקני-הסיפורת. באחד מריגעי-הכנות הדודים במסכת יצירתו הסיפורתית, כתב ברטוב על עצמו ובניידורו הסופרים: ...כולנו מרגישים שיש שהגענו למבוי סתום. איש מאיתנו אינו כותב שורה אחת שראוי לקרוא לה סיפורת-אמת. כעיקר פרזוזה (החשבון והנפש, 190)... וככן, זה עניין ביוזוני פשוט. נמרתם את התפקיד, שלחו אתכם לישון. מתה תקופה אחת ואיתה מתים כל יצירות. האקלים השתנה. תנאי הטבע השתנו. כתנאים החדשים יוכלו להתיקיים רק יצורים שיסתגלו אליהם. איזו תועלת היתה לבני תקופת הקרבון כאשר ישבו וסיפרו כמה טוב היה פעם, נעשיו שהתרגשה עדיהם תקופת פרו, נעשה כל כך קר? שום דבר, הם קפאו כבם ילדים טובים (סג, 125).
חשבון הכנות והנפש המהשכנת של ברטוב מגדירים כי "בתנאים החדשים יוכלו להתקיים רק יצורים שיסתגלו אליהם..." וכנראה זו משמעות קריאתו לפועלי אשדוד להיחלץ ל"מהפכת-תרבות".
הערך "מהפכה" משתרע בצורות שונות, וברוח אחידה, לאורך כל התבטאויותיו של חנוך ברטוב. למשל, בוועידת אגודת-הסופרים שנערכה ביוני 1966, בהרצאה שנשא שם בכותרת: "סיפורתנו בין אתמול למחר" הוא העלה את ה"אני" האישי וה"אני" הלאומי, ה"יהודי" וה"ישראלי" שלו, ואמר בין השאר: ...הנצטיקה מלמדת, שאין תקופה אותה תיאר בספרו "ישראלי בחצר סט" גיימס".